

EKOLOGIK HARAKATLAR MUAMMOSINING IJTIMOIIY VA FALSAFIY JIHATLARI

Bobojonov Shohjahon Sharifboyevich

Shahrisabz davlat pedagogika institut

Tarix kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada ekologik dunyoqarashning umuminsoniy xususiyatlarini shakllantirishga oid bilimlar, ijtimoiy taraqqiyotning ma'lum bir bosqichida odamlar o'zlarining ekologik harakatlarini qanday amalga oshirishlarini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Shu ma'noda har qanday ob'ektning (tabiat va jamiyat) mohiyatini o'rganish ijtimoiy elementni o'z ichiga oladi. Shaxs ekologik dunyoqarashini ilmiy-pedagogik kompleksni shakllantirish masalalari ilmiy jihatdan ochib berilgan va dalillangan.

Kalit so'zlar: ekologiya, shaxs ekologiyasi, globallashuv, ekologik dunyoqarash, shaxs, jamiyat, ekologik talab, ekologiya sohasi, kishilik jamiyati, ekologik harakat.

Аннотация: В статье рассматриваются знания о формировании общечеловеческих особенностей экологического мировоззрения, а также то, как люди осуществляют свои экологические действия на определенном этапе общественного развития, что нельзя оставлять без внимания. В этом смысле изучение сущности любого объекта (природы и общества) включает в себя социальный элемент. Научно раскрыты и обоснованы вопросы формирования научно-педагогического комплекса экологического мировоззрения личности.

Ключевые слова: экология, экология личности, глобализация, экологическое мировоззрение, личность, общество, экологическое требование, сфера экологии, человеческое общество, экологическое действие.

Ma'lumki, insonning voqelikni, ayniqsa ekologiyani o'zgartirishi ijtimoiy-tarixiy jarayonning bir qismidir. Bu shubhasiz tezis bugungi kunda ijtimoiy hayotning jadallashuvi, taraqqiyotning jadallashuvi, ijtimoiy munosabatlarning yanada takomillashuvi sharoitida ikki inqilob — ilmiy-texnikaviy va ijtimoiy inqiloblarning birikishini ta'minlayotgan sharoitda ayniqsa yaqqol namoyon bo'lmoqda. Shu bilan birga, yaqin vaqtgacha ijtimoiy fanlar adabiyotida ekologik muammolarni tahlil qilishning siyosiy jihatida ustunlik qildi. Albatta, bu masalalarni sotsial-falsafiy nazariya prizmasidan o'rganish, bizningcha, hozirgi vaqtda ijtimoiy olimlarning eng muhim vazifasi hisoblanadi. Bu ko'p jihatdan uning ilmiy va falsafiy asosliligini isbotlash zarurati bilan bog'liq.

Shu munosabat bilan shuni ta'kidlaymizki, ekologik harakatning ijtimoiy mohiyati turli yo'llar bilan belgilanishi mumkin, shuning uchun bu masalani to'liq ochib berishning hojati yo'q.

Shu bilan birga, ijtimoiy taraqqiyotning ma'lum bir bosqichida odamlar o'zlarining ekologik harakatlarini qanday amalga oshirishlarini e'tiborsiz qoldirib bo'lmaydi. Shu ma'noda har qanday ob'ektning (tabiat va jamiyat) mohiyatini o'rganish ijtimoiy elementni o'z ichiga oladi. Inson mavjudligidagi ekologik harakatning ijtimoiyligi ikki tomonlama funktsiyani bajaradigan o'ziga xos bilimlar tizimini shakllantirishga yordam beradi. Bir tomondan, bu noto'g'ri tushunchalar manbai bo'lib xizmat qiladi. Tabiatshunoslik bilimlarining ayrim elementlarining ham bugungi sharoitda chigallashganligi haqidagi illyuziya va mifologiyalarning sababi, ekologik harakatlar tabiatiga zamonaviy dunyoda insonning o'rni ta'sir ko'rsatadi. Boshqa tomondan, aynan ekologik harakatlarning ijtimoiyligi inson faoliyatining o'zgaruvchan mohiyatining manbai, sub'ekt tomonidan qo'yilgan maqsadlarga erishish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, atrof-muhit harakatining mohiyati va xususiyatlarini aniqlash muammosi faqat ijtimoiy jarayonni o'rganish va inson tomonidan voqelikni o'zgartirish orqali hal qilinadi.

Bu erda biz asosiy narsaning mohiyatiga yaqinlashishimiz mumkin: inson tomonidan voqelikni o'zgartirishning ijtimoiy jarayonini tahlil qilish, uning kontseptsiyasi - ekologik harakatning evristik ma'nosida ayniqsa muhim bo'lgan kategorik vositalardan, faoliyat deb ataladigan yondashuvdan foydalanishni talab qiladi.

Kishilik jamiyati taraqqiyotida ekologik inqiroz boshlanishi bilan sub'ektning ekologik ta'sir ko'rsatish shakllari va usullarini, aynan faoliyat aspektida o'rganish zarurati muhim ahamiyat kasb etadi.

Ekologik inqirozning chuqurlashib borayotgan hozirgi bosqichida, u bizning davrimizning global muammolaridan biriga aylanganda, inson faoliyati kontseptsiyasini sezilarli darajada konkretlashtiradigan ijtimoiy harakat kategoriyasining evristik imkoniyatlaridan ko'proq foydalanishga arziydi.

Shu munosabat bilan, jamiyat faoliyatining tabiiy muhitga ta'sirining global xarakteriga ishora qilib, Xalqaro tabiatni muhofaza qilish ittifoqining sobiq rahbarlaridan biri shunday ta'kidlaydi: "Biologlar nazarida, insonning paydo bo'lishi yer shari tarixida geologik vaqt miqyosidagi yirik kataklizmlar bilan bir xil o'rinni egallaydi.

Shuni ta'kidlash kerakki, "ijtimoiy harakat" tushunchasi bilan ushbu hodisaning etakchi tadqiqotchilari "... ijtimoiy sub'ektning mavjud ijtimoiy vaziyatni uning ehtiyojlari va maqsadlariga muvofiq boshqasiga aylantirish uchun makon va vaqt ichida lokalizatsiya qilingan o'ziga xos faoliyati" degan ma'noni anglatadi. Shu bilan birga, tahlildagi "ijtimoiy" predikati bizni muhokama qilinayotgan atamaning yangi qirralarini aniqlashga majbur qiladi. "Ijtimoiy" tushunchasining turli xil ma'nolarini hisobga olish kerak: umumiy (jamoatchilikning sinonimi sifatida), xususiy (ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiy) va maxsus (odamlar jamoalari o'rtasidagi munosabatlar sifatida ijtimoiy).

Shubhasiz, agar biz “ijtimoiy” atamasining o‘ziga xos va ixtisoslashgan ma’nosini ko‘rib chiqsak, insonning har bir harakati ijtimoiy emasligini tan olishimiz kerak. Ijtimoiy harakat kategoriyasi shaxs hayotining aksariyat elementar harakatlarini qamrab olmaydi. Masalan, estafeta poygasida turli yuguruvchilarning ketma-ket harakatlarining chiziqli ketma-ketligi, to‘pdan o‘q uzishi, o‘tkazgich dastagining siljishi, operatorning tugmachani bosishi va boshqalar — bularning barchasi tor ma’noda ijtimoiy bo‘lmagan inson harakatlariga misoldir.

Shu bilan birga, shuni ta’kidlash joizki, ba’zida hatto elementar harakatlar ham muhim ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘ladi (masalan, turli mamlakatlardagi taniqli siyosiy va jamoat arboblarning o‘ldirilishi). Shunga qaramay, bizning fikrimizcha, harakatning umumiy falsafiy kategoriyasi bilan solishtirganda, ekologik harakatga xos bo‘lgan ijtimoiy harakat tushunchasini aniqlashtirish kerak.

Shubhasiz, bunga, birinchi navbatda, ijtimoiy harakatni ijtimoiy rivojlanish jarayonlariga faoliyatga asoslangan yondashuv nuqtai nazaridan izohlash orqali erishish mumkin. Harakat kategoriyasining umumiy falsafiy jihatlari ichida uning faqat inson harakatlariga taalluqli bo‘ladigan faoliyat sifatidagi tavsifi yo‘q. Faoliyat ijtimoiy voqelik bilan bog‘liq holda harakatning umumiy falsafiy tushunchasini konkretlashtiruvchi muhim jihatlardan biridir. Albatta, faoliyatni ijtimoiy harakatga qarama-qarshi qo‘yish xato bo‘ladi, chunki ikkinchisi inson faoliyati namoyon bo‘lishining o‘ziga xos shaklidir.

Albatta, “faoliyat” atamasining o‘zi noaniq bo‘lib, turli mazmunda qo‘llaniladi: organ faoliyati (fiziologiyada), xotira (psixologiyada), guruh (sotsiologiyada), nutq faoliyati (tilshunoslikda) va hokazo. Ba’zi tadqiqotchilar faoliyat tushunchasini juda har tomonlama ko‘rib chiqadilar, hatto undan noorganik jarayonlarni (masalan, vulqon faolligini) tavsiflash uchun foydalanadilar. Faoliyatga bunday yondashuv harakatning umumiy falsafiy kontseptsiyasidan farqli o‘laroq, uning o‘ziga xos mazmunini aniqlay olmaydi. Shuning uchun ham faoliyatni umumiy faoliyat sifatida emas, balki uning yaxlit organik tizimlarning atrof-muhit bilan o‘z-o‘zini ta’minlash maqsadidagi munosabatlaridan kelib chiqadigan o‘ziga xos shakli sifatida talqin qilish to‘g‘riroq ko‘rinadi.[1].

Faoliyatning bunday tushunchasi barcha organizmlarga, shu jumladan odamlarga ham xos bo‘lgan hayotiy faoliyatni, xususan, ijtimoiy voqelikning mavjud bo‘lish usuli sifatida ko‘p qirrali bo‘lgan inson faoliyatini farqlashi kerak. Buni atrof-dagi dunyo bilan faol aloqa qilishning o‘ziga xos shakli sifatida tushunish kerak, uning mazmuni madaniyatning mavjud shakllarini o‘zlashtirish va rivojlantirish asosida dunyoni maqsadli o‘zgartirish va o‘zgartirishdir.

Jamiyatni ta’minlash, saqlash va uzluksiz rivojlantirish funksiyasini bajarishda, etakchi tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, inson faoliyati o‘zgartiruvchi, kognitiv, siyosiy, ekologik (sub’ekt tomonidan ko‘zda tutilgan maqsadlarga qarab), moddiy-amaliy, amaliy-ma’naviy, yaxshi ishlaydigan-ma’naviy (ishlatilgan vositalarga qarab),

ishlab chiqarish va iste'molchi shaklida (harakat qiluvchi va ob'ekt shaklida) bo'lishi mumkin. mexanik, kommunikativ va boshqalar[2]

Shu sababli, qat'iy ma'noda faoliyat inson faoliyati sifatida, insonning dunyoga bo'lgan xilma-xil munosabatlari sifatida, insonning muhim kuchlarini ob'ektiv shakllarda o'zida mujassamlashtirgan real jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Ijtimoiy harakatni inson faoliyati shakli sifatida talqin qilish muhim ahamiyatga ega, chunki u ko'rib chiqilayotgan tushunchaning qo'llanish doirasini aniq belgilash imkonini beradi. Bundan tashqari, sub'ektning ijtimoiy harakatlarining turlarini, xususan, atrof-muhitni, umuman, inson faoliyati kabi, to'liq asoslab bo'lmaydi, degan fikr to'liq oqlanadi.

Eslatib o'tamiz, ijtimoiy harakat sub'ektlari, shubhasiz, odamlardir. Iqtisodiy qonunlar, ijtimoiy borliq, jamiyatning asosiy tuzilmalari va boshqalar ham amal qiladi (shu munosabat bilan biz "ijtimoiy qonunlarning harakat mexanizmi" iborasini eslashimiz mumkin), lekin bunday harakatni (aniqrog'i, amalda) biz ko'rib chiqayotgan ma'noda ijtimoiy deb atash mumkin emas. Ijtimoiy borliq va iqtisodiy qonunlar inson faoliyati va ularning ijtimoiy harakatlarining obyektiv asosini tashkil qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Akramov S. Tabiatni muhofaza qilish asoslari S. Akramov. - Dushanbe: Maorif, 2011; Axrorov F. Tojikiston suv havzalari faunasi va uni muhofaza qilish.
2. Omonov, Bahodir Nurillayevich. "MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA-MUAMMOLAR YECHIMINING ASOSIY OMILI." *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences* 4.21 (2024): 529-535.
3. Nurillayevich, O. B. "ЭКОЛОГИК ГЛОБАЛЛАШУВ КОНТЕКСТИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ЭКОЛОГИК ВАЗИЯТДАГИ ЎЗГАРИШЛАР." *PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL*, (SI-1) (2022).
4. Омонов, Баходир Нуриллаевич. "Идейно-политический путь просветительского и джадидского движения." *Gospodarka i Innowacje* 44 (2024): 235-242.
5. Omonov, B. N. "O 'zbekiston ekologik siyosatining strategik asoslari." *Философия и право* 28.2 (2024): 41-43.
6. Omonov, Bahodir. "EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING O'RNI." *Modern Science and Research* 4.3 (2025): 125-128.
7. Omonov, B. N. (2024). MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA MINTAQAVIY INTEGRATSIYA-MUAMMOLAR YECHIMINING ASOSIY OMILI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 4(21), 529-535.

8. Nurillayevich, O. B. (2022). ЭКОЛОГИК ГЛОБАЛЛАШУВ КОНТЕКСТИДА ЎЗБЕКИСТОНДАГИ ЭКОЛОГИК ВАЗИЯТДАГИ ЎЗГАРИШЛАР. *PHILOSOPHY AND LIFE INTERNATIONAL JOURNAL*, (SI-1).

9. Омонов, Б. Н. (2024). Идеино-политический путь просветительского и джадидского движения. *Gospodarka i Innowacje*, 44, 235-242.

10. Омонов, В. N. (2024). О 'zbekiston ekologik siyosatining strategik asoslari. *Философия и право*, 28(2), 41-43.

11. Омонов, В. (2025). EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK TARBIYANING O'RNI. *Modern Science and Research*, 4(3), 125-128.

12. Nomozov, Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON RESURLARIDAN FOYDALANISH SOHALARI." *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS* 1.2 (2024): 113-118.

13. O'G'Li, Nomozov Xurshid Shavkat. "YUKSAK AXBOROT MADANIYATI-INTERNET-MAKON RESURLARIDAN RATSIONAL FOYDALANISH SHARTI." *Research Focus* 2.6 (2023): 105-110.

14. Nomozov, Xurshid. "THREATS TO INFORMATION SECURITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS." *Gospodarka i Innowacje* 22 (2022): 229-231.

15. Xurshid, Abdullayev. "GLOBAL MUAMMOLAR VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI." *Ta'limning zamonaviy transformatsiyasi* 19.1 (2025): 299-303.

16. Shavkat o'g'li, Nomozov Xurshid. "JAMIYATDA INTERNET-MAKON KONTENTLARI TA'SIRIDA SODIR BO'LAYOTGAN NEGATIV IJTIMOYILASHUV SHAKLLARI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR* 1.2 (2024): 52-58.

17. Nomozov, Xurshid. "JAMIYAT IJTIMOYILASHUVIDA INSTITUTLARI O'RNI VA INTERNET-MAKONNING UNDAGI O'RNI." *ANALYSIS OF MODERN SCIENCE AND INNOVATION* 1.2 (2024): 83-88.

18. Xurshid, Nomozov. "AXBOROT XURUJLARINING MANBALARI, ULARNING IJTIMOY MUHITDA AMALGA OSHISH USULLARI." *Ta'limda raqamli texnologiyalarni tadbiq etishning zamonaviy tendensiyalari va rivojlanish omillari* 41 (2025): 632-636.

19. Nomozov, Xurshid. "OMMAVIY AXBOROT VOSITALARINING IJTIMOY FUNKSIYASI." *TAMADDUN NURI JURNALI* 1.64 (2025): 253-255.

20., Nomozov Xurshid Shavkat o'g'li. "YOSHLARNING IJTIMOYILASHUVIDA INTERNET TARMOQLARINING O'RNI." *Ilm fan taraqqiyotida raqamli iqtisodiyot va zamonaviy ta'limning o'rni hamda rivojlanish omillari* 5.2 (2025): 27-31.

21. Nomozov Xurshid Shavkat o'g'li. "INTERNET-MAKON MOHIYATI, GENEZISI VA ZAMONAVIY TARKIBI." *TANQIDIY NAZAR, TAHLILIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR* 1.2 (2024): 48-51.